

УДК: 330.338.47

JEL Classification: G32,M21

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2019-2.74.15>

К.Л. Багрій, к.е.н., доцент,

<http://orcid.org/0000-0002-3516-9565>

Чернівецький торговельно-економічний
інститут КНТЕУ, м. Чернівці

ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНИХ МЕТОДІВ ТА МОДЕЛЕЙ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Анотація

Сучасний етап розвитку економіки вимагає від підприємств постійного підвищення ефективності діяльності та зміцнення своїх позицій. Запровадження ефективного проведення фінансового аналізу в системі управління будь-якого підприємства є невід'ємною умовою його успішного функціонування. Для вирішення конкретних завдань фінансового аналізу застосовується ціла низка спеціальних методів і моделей, які дають змогу одержати кількісну оцінку окремих аспектів фінансової діяльності суб'єкта господарювання. Питання застосування відповідних методів і моделей фінансового аналізу діяльності підприємств для формування механізму ефективного менеджменту набуває особливої актуальності в нинішніх умовах.

У статті розкрито суть та значення фінансового аналізу діяльності підприємства. Наведено характеристику основних методів фінансового аналізу діяльності підприємства. Розглянуто види фінансового аналізу. Досліджено роль фінансового аналізу в системі ефективного управління підприємством. Визначено переваги та недоліки окремих методів фінансового аналізу діяльності підприємств.

Ключові слова: підприємство, фінансовий аналіз, методи фінансового аналізу, результати діяльності, управління.

Konon Bagrii, Candidate of Economic Sciences, Assistant Professor,

<http://orcid.org/0000-0002-3516-9565>

Chernivtsi Trade and Economics Institute of KNUTE, Chernivtsi

CHARACTERISTICS OF MODERN METHODS AND MODELS OF FINANCIAL ANALYSIS IN THE ENTERPRISE MANAGEMENT SYSTEM

Summary

The current stage of economic development requires enterprises to constantly improve their efficiency and strengthen their positions. The introduction of effective financial analysis in the management system of any enterprise is an indispensable condition for its successful functioning. To address the specific challenges of financial analysis, a number of specific methods and models are used to quantify individual aspects of an entity's financial activity. The question of applying the appropriate methods and models of financial analysis of enterprises to form a mechanism for effective management is of particular relevance in the current environment, because one of the highest goals of assessing the financial condition of the enterprise is to find reserves for

improving the profitability of production and strengthening the commercial calculation as a basis for stable operation of the enterprise and its implementation of their obligations to the budget, bank and other institutions. The need for such an analysis can be explained, first of all, by the fact that often enough companies are not able to properly assess their financial condition, which in the future creates serious obstacles to its effective operation.

The article describes the essence and importance of financial analysis of the enterprise. The description of the main methods of financial analysis of the enterprise. The types of financial analysis are considered. The role of financial analysis in the system of effective enterprise management is investigated. The advantages and disadvantages of individual methods of financial analysis of the activity of enterprises are determined.

The practical value of the article is to justify the use of modern methods and models of financial analysis in the enterprise management system, to analyze methods of assessing the financial condition of the enterprise to choose the most effective from the standpoint of an individual entity. It is important to identify and understand the main advantages and disadvantages of using the appropriate methods of financial analysis of the enterprise, the conditions under which it is advisable to use one or another method.

Keywords: enterprise, financial analysis, methods of financial analysis, results of activity, management.

Постановка проблеми. Фінансовий аналіз у сучасній перманентній економіці розглядається як одна з найважливіших функцій управління, адже він дає можливість визначати конкурентоспроможність суб'єкта підприємницької діяльності, здійснювати контроль за його ліквідністю, платоспроможністю, фінансовою та ринковою стійкістю, розробляти заходи щодо запобігання банкрутству. Всі суб'єкти економічного середовища, що мають стосунок до ділового життя підприємства, повинні використовувати існуючі методи та моделі фінансового аналізу для прийняття рішень, спрямованих на оптимізацію відповідних інтересів. Завдяки комплексному фінансовому аналізу підприємницької діяльності виникає можливість значно зменшити невизначеність і ризик, що притаманні будь-якому процесу прийняття управлінських рішень.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Питання оцінки існуючих методів та моделей фінансового аналізу підприємства знаходить відображення в численних роботах вчених-економістів. Серед них найбільш значущими слід відзначити роботи вітчизняних вчених: І. О. Бланка [1], М. Л. Котляра [3], Л. О. Лігоненко [4], Н. А. Остап'юк [5], Г. В. Савицької [6], Ю. М. Тютюнника [7] тощо. Існує і значна кількість зарубіжних науковців і практиків, що розглядають дані проблеми, зокрема: В. В. Ковальов [2], Дж. Форрестер. [8], Ерик Хелферт [9], А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулін [10] тощо. Наявність значної кількості наукових праць ще раз стверджує про актуальність та значущість проблем оцінки існуючих методів та моделей фінансового аналізу підприємства.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У той же час, залишається до кінця невизначеним, які методи та моделі фінансового аналізу є більш прийнятними на практиці, що дозволять усебічно і комплексно дослідити фінансовий стан суб'єкта господарювання, обґрунтовують ефективні управлінські рішення щодо розробки та реалізації новітньої фінансової політики підприємства, яка буде спрямована на досягнення довгострокових цілей його розвитку.

Виходячи зі сказаного, сформулюємо **мету** статті – дослідження оцінки існуючих сучасних методів та моделей фінансового аналізу в системі управління підприємством для вибору найбільш ефективних з позиції окремого суб'єкта господарювання.

Виклад основного матеріалу. Орієнтація на запити конкретного суб'єкта аналізу є вимогою до фінансового аналізу, що визначає його ефективність. Оскільки цільова спрямованість залежить від того, хто є суб'єктом аналізу. Так, для власників основним критерієм оцінки діяльності є приріст прибутку на вкладений капітал; для кредиторів – характеристики платоспроможності; для персоналу – достатність коштів для виплати заробітної плати. Всі ці особливості методології повинні розглядатися в їх взаємозв'язку, що природним чином знайде своє відображення у визначенні методу фінансового аналізу. Виходячи з цих міркувань, робимо висновок, що метод фінансового аналізу – це спосіб системного комплексного вивчення фінансового стану господарюючого суб'єкта з метою визначення його фінансової стійкості та ефективності діяльності в умовах невизначеності і ризику.

Під час проведення фінансового аналізу підприємства можуть використовуватися найрізноманітніші прийоми, методи та моделі, їхня кількість та широта застосування залежать від конкретних цілей аналізу та визначаються його завданнями в кожному конкретному випадку. Одні фахівці вважають, що слід використовувати єдиний синтетичний (інтегральний) показник [2, 6, 8, 9, 10]. Інші – вказують на недоліки інтегральних показників, їхню неефективність за практичного використання, і пропонують використовувати систему показників [1, 3, 4, 5, 7].

В перманентній економіці в переважній більшості науково-практичних напрямків спостерігається взаємопроникнення наукових інструментаріїв. В фінансовому аналізі це проявляється особливо явно, оскільки він пов'язаний з обробкою великої кількості інформації. Так наприклад, при проведенні аналітичних розрахунків фінансового характеру використовуються прийоми і методи, запозичені з різних наук (математичний аналіз, математична статистика, теорія ймовірностей і ін.).

Запозичені подібні методи піддаються лише систематизації в рамках аналізу фінансового стану підприємства. Існують різні класифікації методів (приймів) аналізу. Зокрема, на нашу думку, найповнішою тут можна вважати класифікацію, запропоновану Ю. М. Тютюнником [7], де методи і прийоми, що використовуються в аналізі фінансово-господарської діяльності підприємства, розділяються на дві великі групи: неформалізовані та формалізовані.

Перша група методів заснована на описі аналітичних процедур тільки на логічному рівні. До них відносяться методи експертних оцінок, розробки системи показників, порівняння, аналізу фінансової звітності, побудови аналітичних таблиць та ін. Цим методам притаманний певний суб'єктивізм, оскільки велике значення має досвід, знання та інтуїція аналітика. Але, тим не менше, більшості аналітичних методів, в тому числі і запозичених з інших наук, властивий елемент суб'єктивізму, який проявляється в завданні тих чи інших ключових параметрів методу.

Неформалізовані методи аналізу знаходять широке застосування в аналізі фінансово-господарської діяльності підприємств. На нашу думку, це пов'язано з тим, що, ці методи «вельми імпровізаційні». Зокрема, метод порівняння дозволяє виявляти причинно-наслідкові зв'язки між явищами, проводити класифікацію та систематизацію явищ. Основне призначення аналітичних таблиць полягає в систематизації вихідних даних, проведенні аналітичних розрахунків і оформленні результатів аналізу. Деталізація дозволяє всебічно оцінити досліджувані явища і розкрити причини такого становища. Методи експертних оцінок в основному спрямовані на вивчення перспектив розвитку досліджуваного об'єкта. Методи аналізу бухгалтерської звітності призначені для експрес-аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства.

До другої групи належать методи, засновані на достатньо формалізованих аналітичних залежностях. Аналіз в системі фінансового менеджменту несе різнопланове навантаження в залежності від цільових установок або передбачуваних користувачів. Необхідність проведення аналітичних розрахунків виникає в залежності від тієї чи іншої сфери діяльності підприємства, що й обумовлює застосування того чи іншого методу. До формалізованих методів фінансового аналізу належать: метод арифметичних різниць; ланцюгових підстановок; відсоткових чисел; дисконтування; диференційний метод; балансовий; логарифмічний; виокремлення ізольованого впливу факторів; інтегральний; простих та складних відсотків та ін.

У роботі Остап'юк Н. А. [5], на наш погляд, представлено найбільш поширені методи (прийоми), що використовуються при проведенні фінансового аналізу при оцінці фінансового стану підприємства (рис. 1).

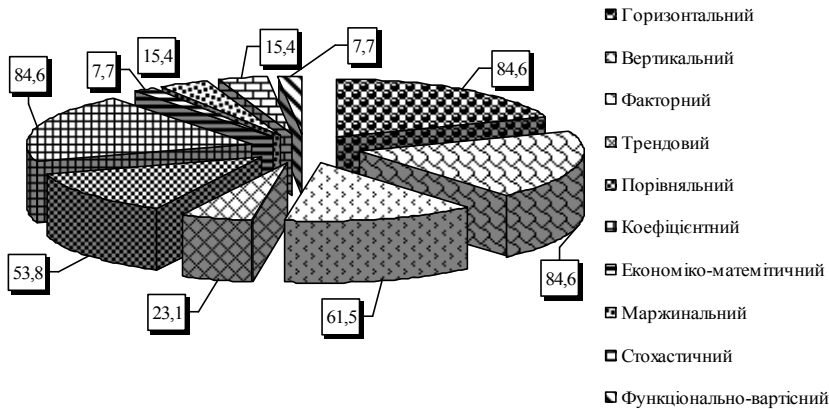

Рис. 1. Найпоширеніші методи (прийоми) фінансового аналізу, які використовуються при оцінці фінансового стану підприємства, % [5, с.128]

Таким чином, автор доводить, що більшість науковців при аналізі фінансово-господарської діяльності звертають свою увагу на горизонтальний, вертикальний та коефіцієнтний фінансовий аналіз (84,6%). Найменш використовуваними прийомами в фінансовому аналізі є економіко-математичні та функціонально-вартісні прийоми (7,7%). Основними методичними прийомами фінансового аналізу при оцінці фінансового стану підприємства виступають: горизонтальний, вертикальний, трендовий, факторний аналіз.

Найбільш повну класифікацію моделей фінансового аналізу підприємств першим здійснив Дж. Форрестер [8]. Використовуючи кібернетичний підхід для реалістичного відображення поведінки фірми і економічної системи він запропонував наступну класифікацію моделей:

- абстрактні і матеріальні;
- динамічні і статичні;
- нелінійні і лінійні;
- нестійкі і стійкі;
- з постійним режимом і з мінливим режимом.

Вважаємо, що моделі, які використовуються у фінансовому аналізі, умовно можна розділити на три основні групи: описові, предикативні та нормативні.

Дескриптивні моделі. Це моделі описового характеру, вони є основними для оцінки фінансового стану підприємства. До них відносяться побудова системи звітних балансів, вертикальний і горизонтальний аналіз звітності, система аналітичних коефіцієнтів, подання фінансової звітності в різних розрізах, а також аналітичні записки до звітності. Інформаційною базою для цих моделей служить бухгалтерська звітність.

В основі вертикального аналізу лежить уявлення бухгалтерської звітності у вигляді відносних величин, характеризують структуру узагальнюючих підсумкових показників. Невід'ємним елементом аналізу є динамічні ряди цих величин, які дозволяє відстежувати і прогнозувати структурні зрушення в складі засобів і джерел їх покриття.

Горизонтальний аналіз проводять з метою виявлення тенденції зміни окремих статей або їх груп, що входять до складу бухгалтерської звітності. В основу цього аналізу покладено розрахунок базисних темпів зростання, як правило, балансових статей або статей звіту про сукупний дохід.

Система аналітичних коефіцієнтів є провідним елементом аналізу фінансового стану підприємства і застосовується різними групами користувачів: менеджерами, аналітиками, акціонерами, інвесторами, кредиторами та ін. Відомі десятки цих показників, тому за своїм смисловим призначенням вони поділяються на кілька груп.

На думку М. Л. Котляра [3, с. 114], недоліком застосування аналізу за допомогою коефіцієнтів є складність щодо остаточного висновку про стан підприємства, оскільки загальна картина за показниками часто неоднорідна. Так, якщо за одним параметром підприємство має досить непоганий вигляд, то за іншими може вражати своїми поганими показниками. Це своєрідний дестабілізаційний чинник, який лише посилює суб'єктивність думки самого аналітика, тобто його схильність уважати певний параметр головним або брати його до уваги меншою мірою. На нашу думку, даний фактор може бути і позитивним із погляду, що не кожний аналітик зможе провести якісний аналіз та взяти на себе відповідальність за правильність зроблених висновків, наданих рекомендацій і, як наслідок, зростання ролі та «вартості» професійних наукових працівників фінансових служб підприємств. Перевагами ж цього аналізу М. Л. Котляр вважає його методологічну прозорість, тобто обчислення коефіцієнтів не потребує спеціальних математичних знань, і будь-яка особа, що достатньою мірою володіє економічною термінологією, здатна розібратися у значенні показників. Ця простота робить прийом коефіцієнтів наймасовішим. Ми також згодні з даним твердженням, хоча хотілося б зауважити, що методика розрахунку того чи іншого показника

повинна бути пристосована до наявних форм фінансової звітності або містити посилання на конкретне джерело інформації. Тільки у цьому разі процес розрахунку коефіцієнтів буде легким, прозорим і забезпечить порівнянність результатів, а керівництво підприємства зможе своєчасно одержувати найоперативнішу інформацію стосовно кожної ділянки його роботи, що дасть змогу виявити слабкі місця ще на ранніх етапах та вчасно вжити всіх потрібних заходів.

Предикативні моделі. Це моделі, що використовуються в рамках математико-статистичного вивчення зв'язків, тут, на наш погляд, особливий інтерес представляють моделі короткострокового прогнозування. При короткостроковому прогнозуванні, як правило, більш важлива динаміка прогнозованого показника на кінець періоду спостережень, а не тенденція його розвитку. Оскільки властивість динамічності розвитку фінансово-економічних процесів часто переважає над властивістю інерційності. Більш ефективними в даному випадку є так звані адаптивні моделі прогнозування, які враховують інформаційну нерівнозначність даних.

Адаптивні моделі мають так званий механізм автоматичної настройки на зміну досліджуваного показника. Первісна оцінка параметрів моделі проводиться по декількох перших спостереженнях, після чого робиться прогноз, який порівнюється з фактичними спостереженнями. Далі модель коригується з урахуванням помилки прогнозу і знову використовується для прогнозування наступного рівня, до тих пір, поки не будуть вичерпані всі моменти спостережень. Таким чином, модель постійно «вбирає» нову інформацію, пристосовується до неї і до кінця періоду спостереження відображає тенденцію, що склалася на поточний момент.

Нормативні моделі. Це моделі, які уможливають порівняння фактичних результатів діяльності підприємства з нормативними. Ці моделі використовуються, як правило, у внутрішньому фінансовому аналізі. Їх сутність полягає у встановленні нормативів на кожну статтю витрат для відповідних технологічних процесів, видів виробів та з'ясування причин відхилень фактичних даних від цих нормативів.

Численні фахівці аналізують переваги та недоліки використання аналітичних моделей в процесі оцінки фінансового стану підприємства [2,4,6,9]. Систематизуємо переваги та недоліки зарубіжних моделей визначення ймовірності банкрутства (табл. 1).

Як видно з табл. 1, переваг у зарубіжних моделях фінансового аналізу щодо визначення ймовірності банкрутства значно менше, ніж недоліків, що доводить необхідність адаптації зарубіжних моделей до

практики в Україні, оскільки вони відрізняються від вітчизняних та їх результативність і ефективність поки що не доведена на практиці українських підприємств.

Таблиця 1

Переваги та недоліки зарубіжних моделей оцінки ймовірності банкрутства

Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none">- моделі передбачають інтегральну оцінку і дають можливість порівняння стану різних об'єктів;- існує можливість не тільки прогнозування банкрутства, але і оцінки зони ризику, в якій знаходиться підприємство;- моделі мають, високу ймовірність оцінювання і досить дієві на практиці.	<ul style="list-style-type: none">- моделі не адаптовані до нашої вітчизняної економіки, а також не враховують значної більшості показників (розвитку галузі, стану постачальників та конкурентів, доходів і витрат споживачів);- моделі враховують тільки балансові показники та показники звіту про сукупний дохід;- деякі з методичних підходів суперечать один одному, так як при одночасному їх застосуванні аналітик може отримати протилежні висновки;- неможливо точно визначити ймовірність банкрутства та й показники для оцінки вибрані невдало, оскільки підприємства з найгіршими показниками покриття та автономії все одно можуть вдало працювати і отримувати прибуток;- відсутність статистики українських підприємств-банкрутів, яка могла б підтвердити чи спростувати надійність моделі.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, фінансовий аналіз є важливим процесом, заснованим на вивченні даних про фінансовий стан підприємства, головним завданням якого є зниження невизначеності, пов'язаної з ухваленням економічних рішень, орієнтованих на майбутнє. Він може використовуватися як інструмент обґрунтування короткострокових і довгострокових економічних рішень, доцільності інвестицій; як засіб оцінки майстерності й якості управління; як спосіб прогнозування майбутніх фінансових результатів. Фінансове прогнозування дає змогу значною мірою поліпшити управління підприємством за рахунок координації всіх чинників виробництва і реалізації, взаємозв'язку діяльності всіх підрозділів і розподілення відповідальності. Правильно вибраний метод (прийом) фінансового аналізу обумовлює його результат, впливає на ефективність дослідження фінансового стану суб'єкта господарювання.

Питання про можливості, межі застосування, ефективного використання різних методів та моделей фінансового аналізу у системі антикризового управління поки залишаються повністю не вивченими, що є підставою для перспектив подальших розвідок у даному напрямку.

Список використаних джерел:

1. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента [Текст] : учеб. / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 2009. – 342 с.
2. Ковальов В. В. Финансовый анализ [Текст] : учеб. / В. В. Ковальов. – М. : Финансы и статистика, 2012. – 512 с.
3. Котляр М. Л. Оцінка фінансової стійкості підприємства на базі аналітичних коефіцієнтів [Текст] / М. Л. Котляр // Фінанси України. – 2013. – № 1. – С. 113-118.
4. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством [Текст] : підручник / Л. О. Лігоненко. – К. : КНТЕУ, 2005.– 824 с.
5. Остап'юк Н. А. Методика оцінки фінансового стану підприємства в умовах інфляції [Текст] / Н. А. Остап'юк // Вісник ЖДТУ. – 2011. – №1(55). – С. 127-129.
6. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства [Текст] : навч. посіб. / Г. В. Савицька. – К. : Знання, 2004. – 654 с.
7. Тютюнник Ю. М. Фінансовий аналіз [Текст] : навч. посіб. / Ю. М. Тютюнник. – К. : Знання, 2012. – 815 с.
8. Форрестер Дж. Основы кибернетики предприятия (индустриальная динамика) [Электронный ресурс] : учеб. / Дж. Форрестер. – М. : Прогрес, 1971. – Режим доступу : https://royallib.com/book/forrester_dgey/osnovi_kibernetiki_predpriyatiya.html
9. Хэлферт Эрик. Техника финансового анализа [Текст] : учеб. пособ. / Эрик Хэлферт. – М. : Аудит: ЮНИТИ, 1996. – 640 с.
10. Шеремет А. Д. Методика финансового анализа [Текст] : учеб. / А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулин. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 181 с.

References:

1. Blank I. A. (2009) *Osnovy finansovoho menedzhmenta* Kyiv: Nika Center (in Ukr.)
2. Kovalov V. V. (2012) *Fynansovyy analiz* Moscow: Finance and Statistics (in Rus.)
3. Kotlyar M. L. (2013) Estimation of financial stability of the enterprise on the basis of analytical coefficients. *Finansy Ukrainy*. pp. 113-118. (in Ukr.)
4. Ligonenko L. O. (2005) *Antykryzove upravlinnia pidpriemstvom* Kyiv: KNUTE (in Ukr.)
5. Ostapyyuk N. A. (2011) Methods of estimating the financial state of an enterprise in the context of inflation. *Visnyk ZhDTU*. pp. 127-129. (in Ukr.)
6. Savitskaya G. V. (2004) *Ekonomichnyj analiz diial'nosti pidpriemstva* Kyiv: Knowledge (in Ukr.)
7. Tyutyunnik Yu. M. (2012) *Finansovyy analiz* Kyiv: Knowledge (in Ukr.)
8. Forrester J. (1971) *Osnovy kybernetyky predpriyatiya (yndustryal'naia dynamyka)*. Tutorial. Available at: https://royallib.com/book/forrester_dgey/osnovi_kibernetiki_predpriyatiya.html (Accessed 09 September 2019) (in Rus.)
9. Halfert Eric (1996) *Tekhnika fynansovoho analiza* Moscow: Audit: UNITI (in Rus.)
10. Sheremet A. D., Saifulin R. S. (2001) *Metodyka fynansovoho analiza* Moscow: INFRA-M (in Rus.)